

Ks. prof. dr hab. Leszek Szewczyk
 Wydział Teologiczny
 Uniwersytet Śląski w Katowicach

**Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Jakuba Zinki,
*Recepcja współczesnej józefologii w kaznodziejstwie polskim na podstawie kazań
 w wybranych periodykach homiletycznych po II Soborze Watykańskim,*
 Toruń 2021, ss. 232.**

Rozprawa napisana pod kierunkiem ks. dra hab. Tadeusza Lewandowskiego.

W ciągu roku liturgicznego Kościół wspomina męczenników oraz innych świętych, którzy dzięki wielorakiej łasce Bożej doszli do doskonałości i osiągnęli wieczne zbawienie. Obchodząc roczny cykl misterii Chrystusa, Kościół „przedstawia pobożności wiernych wspomnienia męczenników oraz innych świętych” (ONRLiK 8). Święci swoim życiem kontynuują biografię Jezusa, który teraz żyje w nowych, zmienionych warunkach. Święci i święte wszystkich czasów nie są po prostu symbolami, odległymi i nieosiągalnymi istotami ludzkimi. To osoby, które mocno stąpały po ziemi; doświadczyły codziennego trudu egzystencji ze swoimi sukcesami i porażkami znajdując w Bogu siłę, by zawsze się podnieść i podążać dalej (Franciszek).

Przepowiadanie słowa Bożego podczas uroczystości ku czci świętych nie powinno przysłańcać jedyne Pośrednika między Bogiem i ludźmi – Jezusa Chrystusa. Święci swoim życiem uobecniają Jezusa w różnych okolicznościach życia współczesnego człowieka. Homilista powinien pamiętać, że osoba świętego spełnia w przepowiadaniu homilijnym rolę służebną wobec słowa Bożego. Biografia świętego jest środkiem, który oświeca to Słowo dla wierzących i pokazuje, jak to Słowo może umocnić słuchaczy. Homilista wskazując na świętych, których liturgia ukazuje w ciągu roku, może zachęcić słuchaczy słowa Bożego do naśladowania Chrystusa z codziennej zażyłości z Nim w czasie sprawowania i adoracji Eucharystii (Benedykt XVI). Nauczanie współczesnego Kościoła o świętości ma wielkie znaczenie dla kaznodziejstwa hagiograficznego. Przez kaznodziejstwo hagiograficzne rozumie się przepowiadanie kerygmy w dniu święta lub wspomnienia świętego. Nie jest to jednak nauczanie o świętym, choć w treści może nawiązywać do określonych aspektów jego życia. W istocie jest to mówienie słowami i czynami świętego o Dobrej Nowinie, uwypuklenie jego doświadczenia i sposobu przeżywania Misterium Paschalnego, ukochania Chrystusa i Kościoła.

Naukowe opracowania podejmujące zagadnienie przepowiadania hagiograficznego występują w homiletyce polskiej dość rzadko. *Polska bibliografia homiletyczna* zawiera spis czterdziestu takich publikacji. Jednak, z nielicznymi wyjątkami, nie ma wśród nich publikacji omawiających stan posługi słowa podczas obchodów ku czci świętego Józefa. Tymczasem wydane w 2014 roku *Dyrektorium homiletyczne* zachęca do poszukiwań duszpasterskich oraz

naukowych, zwłaszcza z zakresu teologii homiletycznej. Poszukiwań tych domaga się również aktualny stan przepowiadania słowa Bożego. Z uznaniem należy więc przyjąć każdą inicjatywę, mającą na celu ocenę teorii i praktyki głoszenia słowa Bożego w Polsce. Z satysfakcją należy uznać, że owocem tych inicjatyw jest napisana pod kierunkiem ks. dra hab. Tadeusza Lewandowskiego rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Jakuba Zinki.

I. OPIS ROZPRAWY

Recenzowane opracowanie liczy 232 strony. Składa się na nie: spis treści, wykaz skrótów, wstęp, cztery rozdziały, zakończenie i bibliografia. Do rozprawy dołączono również streszczenie w językach: polskim i angielskim. We wstępie znajduje się uzasadnienie wyboru tematu, aktualny stan badań nad podejmowanym zagadnieniem, postawienie i omówienie problemu, opis wykorzystanych źródeł, zastosowane w opracowaniu metody badawcze oraz zasygnalizowany podział zgromadzonego materiału na kolejne cztery rozdziały.

W pierwszym z nich: *Źródła rozwoju współczesnej józefologii w kaznodziejstwie polskim i ich implikacje homiletyczne*, Autor najpierw analizuje biblijne źródła współczesnej józefologii, wskazując na źródła starotestamentowe oraz nowotestamentowe. Następnie omawia pozabiblijne źródła rozwoju współczesnej józefologii (źródła apokryficzne, liturgiczne oraz materialno-duchowe). W rozdziale tym Autor również dodał omówienie soborowej wizji przepowiadania słowa Bożego i jej implikacje dla współczesnego kaznodziejstwa. Na końcu rozdziału Autor omawia działalność Polskiego Studium Józefologicznego.

W trzech kolejnych rozdziałach Autor analizuje jednostki kaznodziejskie opublikowane w trzech czasopismach homiletycznych: „Biblioteka Kaznodziejska”, „Materiały Homiletyczne” oraz „Współczesna Ambona”. Jednostki te, opublikowane zostały w latach 1965–2015, obejmują zatem okres 50-ciu lat. Ks. Zinka dokonuje w tych rozdziałach analizy poszczególnych jednostek kaznodziejskich, przeprowadza syntezę i wyciąga konkretne wnioski dotyczące posługi słowa Bożego.

W rozdziale drugim: *Wymiar inkarnacyjny w przepowiadaniu homiletycznym o świętym Józefie*, po dogłębnej analizie treści tekstów homilii przygotowanych na obchody ku czci świętego Józefa, Autor wyprowadza wnioski, przedstawiając świętego Józefa jako *Męża i Ojca*. Wydobywa i szczegółowo omawia z poszczególnych jednostek kaznodziejskich nauczanie o świętym Józefie jako zatroskanym i prawowiernym mężu Maryi, głowie świętej Rodziny, ochraniającym swoich najbliższych obrońcy oraz wychowawcy Jezusa.

Kolejny, trzeci rozdział: *Wymiar duchowy w przepowiadaniu homiletycznym o świętym Józefie* wydobywa treści kaznodziejskie, wskazujące na Józefa jako człowieka wielkiej wiary i zaufania Bogu. Autor analizuje treści kaznodziejskie opisujące świętego Józefa jako żyjącego słowem Bożym, męża sprawiedliwego oraz doświadczającego trudności w wierze.

Ostatni, czwarty rozdział: *Wymiar społeczny w przepowiadaniu homiletycznym o świętym Józefie* zawiera omówienie treści analizowanego przepowiadania kaznodziejskiego związanego z problematyką wartości pracy oraz codziennych zachowań i postaw, którymi

charakteryzował się święty Józef. Autor wydobywa z treści homilii obraz Józefa rzemieślnika, który pojmując pracę jako współudział w dziele stwórczym Boga oraz nauczającego swoim przykładem innych pedagoga.

W syntetycznym zakończeniu ks. Zinka podsumował wyniki prowadzonych badań, sformułował pastoralne wnioski i wskazał kierunki dalszych poszukiwań badawczych związanych z przepowiadaniem kaznodziejskim podczas obchodów ku czci św. Józefa. Opracowanie wieńczy spis bibliografii z tradycyjnie wydzielonymi grupami: dokumenty Kościoła i nauczanie papieży, literatura źródłowa i literatura przedmiotu. Do opracowania dołączono również streszczenia w językach: polskim i angielskim.

II. WARTOŚĆ MERYTORYCZNA PRACY

Podjęty w recenzowanej rozprawie problem badawczy jest oryginalny, gdyż brak na gruncie polskim jego całościowego, naukowego opracowania. Sam Autor zauważa, że „podjęcie tego zagadnienia wydawało się czymś pilnym i koniecznym, ponieważ w *Polskiej bibliografii homiletycznej 1945-2005* nie odnotowano żadnej publikacji na ten temat” (s. 11). Nie ulega też wątpliwości szczególna aktualność dysertacji. W uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, 8 grudnia 2020 r., opublikowany został list apostolski papieża Franciszka *Patris corde* z okazji 150. rocznicy ogłoszenia św. Józefa Patronem Kościoła powszechnego. Jednocześnie decyzją papieża okres od 8 grudnia 2020 r., do 8 grudnia 2021 r. obchodzony był jako „Rok Świętego Józefa”. Bardzo cennym dokonaniem Doktoranta jest syntetyczna prezentacja osiągnięć współczesnej józefologii i wskazanie jej znaczenia dla aktualnego przepowiadania słowa Bożego w Polsce.

Pod względem merytorycznym opracowanie należy uznać za poprawne. Rozprawa posiada wiele zalet, można również dostrzec pewne braki dotyczące tak jej strony merytorycznej jak i formalnej. Autor wyraźnie precyzuje cel dysertacji, którym jest „przedstawienie świętego Józefa we współczesnym kaznodziejstwie polskim na podstawie kazań w wybranych publikacjach homiletycznych jako przykładu – niezmiennie aktualnego w obecnych czasach – mężczyzny, w którym kumulują się wszystkie podstawowe męskie cnoty” (s. 227). Szkoda, że tak jasno sformułowany cel znajduje się dopiero w załączonym do głównego korpusu pracy streszczeniu. Tymczasem właściwym miejscem dla określenia celu jest wstęp do rozprawy, gdzie niejako przy okazji omawiania źródeł opracowania, zamieszczono informację, iż w pracy chodzi o konfrontację józefologii ze współczesnym przekazem kaznodziejskim (s. 11). Trudno się również zgodzić ze stwierdzeniem Autora: „W rozprawie święty Józef został ukazany jako wzór i przykład najlepszych męskich postaw we współczesnych czasach, a zatem wydaje się, że cel badawczy rozprawy został spełniony” (229). Wszak celem tym, jak już wcześniej wskazano, jest „przedstawienie świętego Józefa we współczesnym kaznodziejstwie polskim na podstawie kazań w wybranych publikacjach homiletycznych”.

Współczesna teologia wyraża przekonanie, że całe przepowiadanie słowa Bożego powinno być chrystocentryczne, bowiem Bóg najpełniej objawił się w Chrystusie i w Nim

dokonuje się zbawienie człowieka i świata. Przypomina o tym, między innymi papież Benedykt XVI w adhortacji apostołskiej *Verbum Domini*: „Dla wiernych musi być jasne, że kaznodziei zależy na ukazaniu Chrystusa, który powinien być w centrum każdej homilii” (VD 59). Ten chrystocentryzm przepowiadania o świętym Józefie ks. Zinka wydobywa w swoim opracowaniu bardzo wyraźnie, co zasługuje na podkreślenie i uznanie.

Zdaniem recenzenta zabrakło we wstępie precyzyjnego wyjaśnienia poszczególnych pojęć. Autor, analizując poszczególne jednostki przepowiadania kaznodziejskiego, niektóre z nich nazywa homiliami, inne zaś kazaniami. W praktyce kaznodziejskiej w Polsce wyróżnia się trzy rodzaje jednostek przepowiadania: homilie, kazania i konferencje. Można zatem mówić o przepowiadaniu liturgicznym – homilijnym oraz pozaliturgicznym, obejmującym kazania i konferencje. Homilia jest jednostką przepowiadania w kontekście sprawowanej liturgii i stanowi jej integralną część, a kazanie i konferencja są jednostkami przepowiadania poza liturgią. Tak więc czynnikiem specyfikującym te jednostki przepowiadania kaznodziejskiego jest kontekst liturgiczny. Brak doprecyzowania tych pojęć może rodzić nieporozumienia. I tak na stronie 120 znajduje się zdanie: „Na bojaźń świętego Józefa zwraca uwagę w swoim kazaniu ks. Sławomir Zatwardnicki”. Tymczasem redakcja *Biblioteki Kaznodziejskiej* opisuje ten tekst nagłówkiem „materiał do homilii”.

Ks. mgr lic. Jakub Zinka wypowiedziane przez siebie stwierdzenia solidnie udokumentował. Cytaty pochodzące z analizowanych jednostek kaznodziejskich stanowią doskonały i merytoryczny komentarz do zasadniczego tekstu opracowania.

Autor dysertacji posłużył się charakterystyczną dla tego typu naukowych badań teologicznych metodą analityczno-syntetyczną. W celu poprawnej analizy tekstów źródłowych, wykorzystał również metody pomocnicze: dedukcyjną, porównawczą oraz interpretacji tekstu. Zastosowane w rozprawie metody okazały się skuteczne. Konsekwentnie też były realizowane w całości dysertacji, dowodząc metodologicznej precyzji Doktoranta. Analiza bardzo bogatego materiału źródłowego, dokonywana jest w sposób precyzyjny, szczegółowy i krytyczny.

Materiał źródłowy stanowią współczesne teksty teologiczne prezentujące rolę świętego Józefa w dziele zbawienia i oraz teksty kaznodziejskie wydane drukiem po II Soborze Watykańskim. Do tej drugiej grupy Autor wybrał teksty jednostek kaznodziejskich zawarte w trzech głównych czasopismach homiletycznych. W sumie przeanalizował 198 tekstów homilii i kazań. Z „Biblioteki Kaznodziejskiej” pochodzi 60 jednostek, z „Materiałów Homiletycznych” 71 i 66 ukazało się na łamach „Współczesnej Ambony”. Przeanalizowany materiał źródłowy okazał się wystarczający do sformułowania wniosków dotyczących omawianego przez Autora problemu.

Należy zwrócić uwagę na pewną nieścisłość, która wkradła w zdaniu: „Pierwszą homilię o świętym Józefie opublikowaną na łamach czasopisma *Współczesna Ambona* można odnaleźć już w pierwszym numerze pisma (s. 134). W przypisie Autor dysertacji odsyła do tekstu Mieczysława Rusieckiego: *Św Józef naszym opiekunem i wzorem* z 1984 roku. Tymczasem korzenie *Współczesnej Ambony* sięgają roku 1946. W tym miejscu można wyrazić

jedynie ubolewanie, że z końcem 2018 roku Redakcja *Współczesnej Ambony* postanowiła zawiesić wydawanie tego czasopisma.

W każdym z rozdziałów opisujących stan przepowiadania kaznodziejskiego ks. Zinka najpierw dokonuje analizy poszczególnych jednostek z wybranych czasopism, a następnie podejmuje próbę syntezy i uszeregowania analizowanego tekstu. Należy z uznaniem dostrzec, iż przeprowadzone analizy są wynikiem znacznego nakładu sił i czasu, świadczą tym samym o wielkiej pracowitości Doktoranta. Autor rozprawy wydobywa chronologicznie z każdej kolejnej jednostki kaznodziejskiej podstawowy kerygmat. To właśnie wspomniany chronologiczny układ, analiza każdej kolejnej jednostki i stosowane w przypisie przywołanie kilkudziesięciu cytatu z niej sprawia wrażenie, trudnej w czytelniczym odbiorze, powtarzalności i schematyczności.

Cennym dopełnieniem i podsumowaniem każdego rozdziału w recenzowanej dysertacji jest próba oceny stanu współczesnego kaznodziejstwa. Recenzowane opracowanie, jak każdy właściwy wywód naukowy charakteryzuje się czterema cechami: obiektywnością, źródłowością, logicznością prowadzonych wywodów oraz wszechstronnością. Myślenie naukowe, które służy wyłącznie poznaniu prawdy, względnie poznaniu rzeczywistości nie może być tylko przedmiotowe, czyli obiektywne. Przejawem takiego myślenia jest odwaga dostrzegania zarówno walorów jak i mankamentów kaznodziejstwa o świętym Józefie. Ks. Zinka wydobywa wiele wartościowych i godnych upowszechnienia walorów tego kaznodziejstwa. Dla równowagi, cenne byłoby również pełniejsze uwypuklenie jego mankamentów.

W podsumowaniu tej części recenzji należy dobitnie zaznaczyć, że wskazane w opracowaniu uchybienia nie podważają merytorycznego waloru recenzowanej rozprawy i nie osłabiają jej wielu bardzo osiągnięć. Recenzowana rozprawa doktorska ks. Zinki jest opracowaniem twórczym, ciekawym i oryginalnym.

III. OCENA FORMALNEJ STRONY PRACY

Przygotowana przez ks. mgr lic. Jakuba Zinkę rozprawa to opracowanie, którego język i styl utrzymane są na właściwym naukowym poziomie. Układ pracy, zaproponowany przez Autora jest logiczny, proporcjonalny, przejrzysty i wyczerpujący. Poszczególne elementy pracy wywodzą się z tematu pracy i pozostają między sobą w ścisłym związku wewnętrznym.

Praca odznacza się logiczną i przejrzystą strukturą, zwartą treścią, a refleksja naukowa przebiega od zagadnień podstawowych i zasad ogólnych, poprzez analizę zgromadzonego materiału badawczego, do szczegółowych wskazań i rozwiązań. Autor konsekwentnie wyciąga wnioski z przesłanek i tworzy dojrzałą syntezę, posługuje się językiem poprawnym, bogatym w słownictwo, płynnym i komunikatywnym, co w naturalny sposób potęguje zainteresowanie czytelnika.

Zdaniem recenzenta wskazanym jest wprowadzenie zróżnicowania w tytułach poszczególnych paragrafów w rozdziałach analizujących stan przepowiadania

kaznodziejskiego. Powtarzające się w trzech rozdziałach nazwy: *Profil „Biblioteki Kaznodziejskiej”*, *Kierunki przekazu w „Materiałach Homiletycznych”*, *Charakter przepowiadania we „Współczesnej Ambonie”* można zróżnicować i dookreślić wskazując, że ich treść nie tyle dotyczy linii programowych poszczególnych periodyków, ile zawiera analizę znajdujących się w nich jednostek przepowiadania kaznodziejskiego na obchody ku czci świętego Józefa.

Autor parę razy stosuje jednozdaniowe akapity, czyli wcięcia w tekście właściwym, które służą do oddzielenia od siebie pewnych sekwencji myślowych (s. 34, 35, 85, 89, 210). Akapit stanowi zazwyczaj osobny etap refleksji i tak rozumiany powinien charakteryzować się spójnością wewnętrzną i zewnętrzną. Przyjmuje się, że akapit mogą stanowić minimum dwa zdania złożone (tylko wyjątkowo można stosować akapity jednozdaniowe).

Należy również docenić wielki wkład Autora w staranność i estetykę zewnętrzną rozprawy, w której błędy stylistyczne, literowe czy adiutorskie są nieliczne. Do zauważonych przez recenzenta należą następujące:

W spisie treści (s. 4) brak cyfry:

jest: 4. Synteza 19
 powinno być: 4. Synteza 192

Korekty wymagają zdania:

s. 25: Zależałoby mu bardzo, aby pracom Soboru Watykańskiemu II patronował święty Józef.
 powinno być: Zależało mu bardzo.....

s. 138: W tekście ba Gerarda Kusza...

powinno być: W tekście bpa Gerarda Kusza...

W przypisie 35, na stronie 120 znajduje się fragment homilii autorstwa ks. Sławomira Zatwardnickiego. Wprowadzono tam błędny tytuł homilii i zamiast zapisu *Po co Maryi mąż?* pojawił się tytuł: *Święty Józef wzorem mężczyzny i ojca*. Ta zaś homilia została opublikowana w tym samym numerze „Biblioteki Kaznodziejskiej” na kilku poprzednich stronach, a jej autorem jest ks. Zbigniew Cieślak. Konsekwencją tej pomyłki jest również błędny zapis w spisie bibliografii (s. 214):

Zatwardnicki S., *Po co Maryi mąż?*, BK 157 (2013) 2, s. 197–200.

Zatwardnicki S., *Święty Józef wzorem mężczyzny i ojca*, BK 157 (2013) 2, s. 197–200.

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Jakuba Zinki pod względem formalnym nie budzi większych zastrzeżeń i zasługuje na uznanie. Przedstawione powyżej uwagi nie powinny wpływać na ogólny obraz pracy.

IV. KWESTIE DO DYSKUSJI

Recenzowane studium rodzi pytania szczegółowe, dlatego zwracam się z prośbą do Doktoranta o ustosunkowanie się do następujących kwestii:

1. W kaznodziejstwie polskim, zwłaszcza w ostatnim ćwierćwieczu, zauważyć można stały wzrost zainteresowania różnymi modelami homilii lub kazania. W wieloletniej praktyce najczęściej stosowanym modelem homilii był model egzystencjalno-dialogiczny (nazywany

często polskim modelem kompozycji homilii), który przewiduje trójfazowy rozwój homilii. Zmodyfikowany, również trójfazowy układ homilii, zaproponowało *Dyrektorium homiletyczne*: „Homilię kształtuje bardzo prosta dynamika: jest ona refleksją nad znaczeniem czytań i modlitw z danej celebracji w świetle tajemnicy paschalnej i prowadzi zgromadzenie do celebracji eucharystycznej, w której zebrani uczestniczą wspólnie w owej tajemnicy” (DH 15). Jaki układ treści, zdaniem Doktoranta, jest najlepszy podczas głoszenia homilii hagiograficznych, a zatem przypadających również na obchody ku czci świętego Józefa.

2. Od wielu lat toczy się dyskusja nad najkorzystniejszą dla dzisiejszego kaznodziejstwa postacią przepowiadania słowa Bożego. Liczne argumenty przedstawiają zarówno zwolennicy jak i przeciwnicy zastępowania homilii kazaniem katechizmowym. Argumenty której z tych grup są, zdaniem Doktoranta, bardziej przekonujące?

V. WNIOSEK KOŃCOWY

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgr lic. Jakuba Zinki stanowi cenny wkład, nie tylko w opis współczesnego przepowiadania słowa Bożego na temat świętego Józefa, ale również w rozwój polskiej teologii homiletycznej. Wyliczone zastrzeżenia nie podważają w żaden sposób naukowego waloru recenzowanej rozprawy.

Biorąc pod uwagę wszystkie przedstawione wyżej uwagi stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane tego typu pracom, dlatego wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej ks. mgr lic. Jakuba Zinki i dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 20 grudnia 2021 roku



Ks. prof. dr hab. Leszek Szewczyk